

Canoane interpretative în *Common Law*-ul american,
via Llewellyn & *The Ordinary Meaning Doctrine*.
Ecouri la instanțele europene luxemburgheze

Interpretative Canons in the American *Common Law*,
via Llewellyn & *The Ordinary Meaning Doctrine*.
Echos as the European Courts of Law in Luxembourg

Valerius M. Ciucă¹

Rezumat: “Should a tomato, designated by botanists as a fruit, nonetheless be considered a vegetable? Speaking of food and meaning, in a contract that makes the term “sandwich” legally decisive, should a burrito be considered a sandwich, or is it something different?” Textul de mai sus reprezintă (pre)textul ce a ocazionat reflecția-mi de față asupra sensului contextual ca metodă de interpretare în *common law*, o metodă ce a inspirat și instanțele europene în opera permanentă de hermeneutică juridică și de transpunere, grație translatorilor, în convingătoare forme juridice, purtătoare de autoritate, dar și de prestigiu, prin sapiență și comprehensivitate. Acest (pre)text face parte dintr-o sumă de *excerptae* pe care le-am utilizat într-un *exordium* vizând așa-numita *Ordinary Meaning Doctrine*, cu un veritabil epitom al ei într-o decizie a Curții Supreme a Statelor Unite, din 1893, în cazul *Nix versus Hedden*², și cu fastidioasele explicații teoretice din recentul *opus*

¹ Profesor univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, valerius_m_ciuca@yahoo.com

² *Nix versus Hedden*, 1893, caz în care instanța supremă americană a decis în mod definitiv că înțelesul obișnuit, tradițional al termenului „tomato” este acela de legumă, și nu acela de fruct, cum fusese desemnat de botaniști. Vezi Willi Evans Galloway, “Are Tomatoes Fruits or Vegetables? Actually, They’re Both. This plant has a very interesting history with the law”, in <https://www.goodhousekeeping.com/home/gardening/a20705757/are-tomatoes-legally-a-vegetable> (accesat la 01.05.2019): “The *Concise Oxford Dictionary of Botany* provides two definitions for fruit: *Strictly, [it’s] the ripened ovary of a plant and its contents. More loosely, the term is extended to the ripened ovary and seeds together with any structure with which they are combined.*” In the same sense, see Caitlin Dewey, “The obscure Supreme Court case that decided tomatoes are vegetables”, in *The Washington Post*, October 18, 2017: “When one Manhattan wholesaler — John Nix & Co., owned by John Nix and his four sons — got hit with the tariff on a shipment of Caribbean tomatoes, he disputed the tax on the grounds that tomatoes were not technically vegetables. / The case, filed in 1887, made its way to the Supreme Court in 1893. There, the court disagreed with the Nixes, ruling that people neither prepare nor eat tomatoes like fruits — and that they should be taxed accordingly./“Botanically speaking, tomatoes are the fruit of a vine, just as are cucumbers, squashes, beans, and peas”, wrote Justice

publicat de profesorul Brian G. Slocum de la University of the Pacific, Sacramento, California, în literatura academică din Chicago,³ surse de neo-etică juridică ce ar putea explica un canon interpretativ din *common law*, aculturat și în dreptul european, operă a lui Karl N. Llewellyn (marea somitate ilustrând curentul hermeneutic american dominant, *legal realism*, din secolul trecut de la University of Chicago Law School)⁴, și anume: „Principiu: Cuvintele se interpretează în sensul lor obișnuit, mai puțin termenii tehnici sau termenii de specialitate (*Ordinary Meaning Doctrine*, n.m.). Excepție: Termenii obișnuiți pot primi un înțeles tehnic, iar termenii tehnici pot avea o semnificație obișnuită; ei trebuie interpretați astfel încât să fie în concordanță cu scopul manifest al legii sau astfel încât să asigure efectivitatea legii.”⁵

Horace Gray in his 1893 opinion. “But in the common language of the people, whether sellers or consumers of provisions, all these are vegetables.” https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2017/10/18/the-obscure-supreme-court-case-that-decided-tomatoes-are-vegetables/?noredirect=on&utm_term=.a0ab5f87dfe8, accesat la 01.05.2019.

³ Brian G. Slocum, *Ordinary Meaning. A Theory of the Most Fundamental Principle of Legal Interpretation*, University of Chicago Press, 2015, pp. 1-2: “To take an extremely accessible example, consider a statute providing for tariffs that distinguishes between vegetables and fruit. Should a tomato, designated by botanists as a fruit, nonetheless be considered a vegetable? Speaking of food and meaning, in a contract that makes the term “sandwich” legally decisive, should a burrito be considered a sandwich, or is it something different?/In each of the above examples, the court considered the answer to the interpretive question to be one determined by general principles of language usage that apply equally outside the law. Such cases are not exceptional but rather are illustrative of the judicial commitment to interpreting language in legal texts according to its *ordinary meaning*. For instance, in its (in)famous decision, *District of Columbia v. Heller*, which determined whether the Second Amendment to the United States Constitution confers an individual right to keep and bear arms, the US Supreme Court stated that, “in interpreting this text, we are guided by the principle that “the Constitution was written to be understood by the voters; its words and phrases were used in their normal and ordinary as distinguished from technical meaning.” Normal meaning may of course include an idiomatic meaning, but it excludes secret or technical meanings that would not have been known to ordinary citizens in the founding generation.”

⁴ Karl N. Llewellyn, *Remarci asupra teoriei deciziilor în apel și a regulilor sau canoanelor conform cărora sunt interpretate legile*, fragment în *Vanderbilt Law Review*, vol. 3/1950, pp. 401-406. Mulțumesc pe această cale, și în acest cadru, nu doar în lecțiunile-mi de drept privat comparat, reputatului prof. dr. Valentin Constantin, de la Universitatea de Vest din Timișoara, care, cu amabilitate și prietenie, ne-a permis reproducerea integrală a articolului lui Llewellyn, așa cum a fost tradus și integrat în volumul *Doctrină și jurisprudență internațională*, Ed. Universității de Vest, Timișoara, 2004, pp. 171-177 și reproduș în Valerius M. Ciucă, *Lecții de drept privat comparat*, Vol. 1, Editura Fundației Academice Axis, Iași, 2005, pp. 274-275.

⁵ Valerius M. Ciucă, *Lecții de drept privat comparat*, Vol. 1, Ediția a II-a, în curs de reeditare, Editura Fundației Academice Axis, Iași, 2005, pp. 274-275.

Cuvinte-cheie: hermeneutică juridică, *Ordinary Meaning Doctrine*, American *common law*, termeni de specialitate

Abstract: “Should a tomato, designated by botanists as a fruit, nonetheless be considered a vegetable? Speaking of food and meaning, in a contract that makes the term “sandwich” legally decisive, should a burrito be considered a sandwich, or is it something different?” The text above represents the (pre)text which occasioned the present reflection on the contextual sense as interpretative method in *common law*, a method which inspired also European courts of law in the continuous work of legal hermeneutics and of transposition, thanks to translators, into convincing legal forms, bearers of authority, but also of prestige, through wisdom and comprehension. This (pre)text is part of a sum of *excerptae* which we used in an *exordium* regarding the so-called *Ordinary Meaning Doctrine*, with its genuine epitome in a decision of the Supreme Court of the United States from 1993, in the case *Nix versus Hedden*, and with the tedious theoretical explanations from the recent *opus* published by professor Brian G. Slocum from University of the Pacific, Sacramento, California, in the academic literature of Chicago, sources of legal neo-ethics which could explain an interpretative canon from *common law*, acculturated also in European law, work of Karl N. Llewellyn (great authority representing the dominant American hermeneutics stream called *legal realism* dating from the last century at University of Chicago Law School), namely: „Principle: Words are to be interpreted in their ordinary meaning, with exception of technical or specialty terms (*Ordinary Meaning Doctrine*, n.m.). Exception: Ordinary terms can get a technical meaning, and technical terms can have an ordinary meaning; they must be interpreted so that they are in accordance with the manifest purpose of law or in order to ensure the effectiveness of law.”

Keywords: legal hermeneutics, *Ordinary Meaning Doctrine*, American *common law*, specialized terms

*Il faut tout d'un coup voir la chose d'un seul regard, et non pas par progrès de raisonnement, au moins jusqu'à un certain degré.*⁶

Doctrina „înțelesului comun” nu reprezintă decât prin maniera de definire și de intitulare ceva nou în arta traducerii și a interpretării juridice. În fapt, „doctrina” înțelesului comun este veche de când lumea, așa cum au fost fabulele și apoftegmele pentru construcțiile normative ulterioare, sau, cum spuneau Zweigert și Kötz, precum au fost *vedele* pentru *smritis*, *smritis* pentru *dharmasutre* și acestea din urmă pentru *dharmasastre* (cea mai cunoscută fiind *Manavadharmasashtra* sau *Manusmitri*, *Legile lui Manu* din secolul XVIII a.Cr.).⁷

⁶ Blaise Pascal, *Pensées*, I (406): „Trebuie să vedem lucrul deodată, dintr-o singură privire, și nu pe măsură ce înaintează raționamentul, cel puțin până la un anumit grad”, *apud* Theofil Simenschy, *Dicționarul înțelepciunii. Cugetări antice și moderne*, Ediția a II-a, augmentată și corijată, Ediție întregită după manuscris și prefață de I. Oprișan, Editura Saeculum Vizual, București, 2017, p. 337.

⁷ Konrad Zweigert, Hein Kötz, *Introduction to Comparative Law*, ediția a II-a revizuită, Clarendon Press, Oxford, 1992, p. 341: “The oldest writings in Hindu literature, any

Chiar dacă, precum afirma răspicat Humboldt⁸, limbile noastre sunt fenomene comunicaționale evolutive, organice, determinate de factori culturali externi și, firește, de procese genetice „interne”, interpretările se fac după tradiție, după uz (*usus*) sau cutumă (*consuetudo*), după „tiranicele” obișnuințe sau obiceiuri, cum le considera a fi, în *Ars poetica*, poetul latin Horatius (*Usus est tyrannus...*). În *common law*-ul anglo-american, tot ce este actual prin tradiție, inclusiv „umorul, comentariile gratuite, jocurile de cuvinte, poezia”⁹, este bine-venit în câmpul hermeneuticii juridice pentru a scoate în evidență semnificatul în sens de *ordinary meaning* din actele noastre juridice (în primul rând, jurisprudența). Prin „contagiune”, lucrurile se prezintă în mod *quasi*-similar la instanțele europene luxemburgheze.

Altfel spus, înțelesurile termenilor uzitați în mod constant și general (*vulgaris opinio*), înțelesuri inveterate, statornicite, după cum reține Justinian în *Digestele* sale, în chiar prima carte, *De legibus*, par a fi fixate prin legi definitive, perpetue, non-abrogabile, precum *leges immortales* de cândva (*exempli gratia, Constitutio*

part of which can be described as *law-books*, are the *smritis*, a Sanskrit word denoting the *remembered* wisdom of the old priests and scholars. (...) Next came the so-called *dharmasutras*. These are the first law-books which lay down in detail how members of the different castes should conduct themselves towards the gods, the king, the priests, their forebears, their relatives, their neighbors, and animals (...). The development of law took a further step forward with the *dharmasastras*: these are comprehensive collections of the rules *dharma* in metrical form, ascribed by famous scholars. The best-known of these works is the *Manusmitri*, a collection from the second century BC, attributed to the legendary *Manu*.”

⁸ Wilhem von Humboldt, *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității. Prima traducere în limba română*, versiune românească, introducere, notă asupra traducerii, tabel cronologic, bibliografie și indici de Eugen Munteanu, Ed. Humanitas, București, 2008, p. 74: „Astfel, limbile noastre actuale ar fi dobândit în multe dintre componentele lor o cu totul altă configurație dacă, în locul Antichității clasice, asupra noastră ar fi acționat, cu aceeași persistență și continuitate, influența Antichității indiene.”

⁹ Marie-France Albert, *Le style de la common law*, Ed. Bruylant, Bruxelles, 2005, pp. 87-88 : « **Les éléments divers.** A) *Humour, commentaires gratuits, jeux de mots, poésie.* Les jugements sont des écrits qui sont très importants pour les parties en cause. Aussi les juges ne devraient pas faire de l'humour aux dépens de celles-ci, ce qui n'empêche pas certains d'en faire particulièrement dans des jugements provenant de tribunaux américains et canadiens. B) *Présentation.* (...) D'autres jugements peuvent comprendre une table de matières, des tableaux ou des annexes. Des diagrammes, des photos, des plans peuvent également s'ajouter afin d'aider à la compréhension du jugement. Il va sans dire que ces matériaux supplémentaires ou complémentaires ne sont pas légion car il n'y a pas toujours ou souvent lieu de les utiliser. C) *Langue.* Enfin, il y a lieu de souligner que les jugements, bien qu'ils soient rédigés en anglais, sont à l'occasion parsemés d'expressions et de mots en latin ou encore en français. En effet, les expressions latines sont légion en droit anglais. »

*Valeriana, Lex duodecim Tabularum, Lex Aquilia, etc.): Inveterata consuetudo pro lege non immerito custoditur et hoc est justum quod dicitur moribus constitutum.*¹⁰

În plină feudalitate, călugărului camaldul Grațian, sub apostolica bine-cuvântare și amicitie (*amicus Papae*)¹¹ a Papei Gregorius XIII, i-a revenit impresionanta misiune de-a compune *Decretum sive Concordantia discordantium canonum*, operă care avea să fie, în semn de omagiu adus autorului ei, denumită simplu, *Decretum Gratiani*.

După cum însuși titlul original ne-o indică, metoda de stabilire a coincidenței semantice între termenii diferiți sau între cuvintele străine care formează textele actelor juridice este una veche și este de ordin „cutumiar”, consuetudinar, fiind fixată pe înțelesul comun și pe obișnuință, cu înlăturarea sensurilor „revoluționare”, „progresiste”, chiar dacă feudații ar fi vrut să lupte cu

¹⁰ Justinian, *Digesta sive Pandectae*, Liber primus, Titulus quartus, fr. 32, § 1, *De legibus*: „Un obicei este păzit pe drept cuvânt ca o lege și acest lucru este drept, deoarece se consideră statornicit prin datini”, traducere de Virgil Matei, *Dicționar de maxime, reflecții, expresii latine comentate*, Editura Scripta, București, 1998, p. 133.

¹¹ Valerius M. Ciucă, *Euronomosofia. Prolegomene la o operă în eșafodaj*, Vol. I, Editura Fundației Academice Axis, Iași, 2012, pp. 101-107, în curs de reeditare: „Semnificația acestei colecții de 3800 de texte religioase începută în „triada toscană” (Bologna, Florența, Padova) în al cincilea deceniu al secolului XII și finalizată pe colina Sainte Gèneviève a Parisului, sub domnia reginei Blanche de Castilia (fiica lui Henric al II-lea Plantagenetul, mama Sf. Ludovic VIII, protectoarea și ctitorul Colegiului Sorbona – „Casa săracă” a „profesorilor săraci” – prin capelanul Robert de Sorbon, contemporanul Sfântului Toma d’Aquino care, la Universitatea pariziană, a terminat sinteza teologică în cheia aristotelică *Summa theologiae* ce a fost concepută ca o replică la platoniciană și fatalista – *Elogium Providentiae – Civitas Dei*, Sfântul Augustin) este multiplă./În primul rând, culegerea de tradiție latină consacră unificarea ierarhiei eclesiastice europene în jurul moralei creștine conjugată cu dreptul lui Justinian (în curs de interpolare în proaspăt createle universități occidentale). De la diocese și până la Sfântul Scaun, preoții făceau parte dintr-o rețea „europeană” ale cărei baze ideologice se aflau în opera Sfântului Augustin din Hippona. (...) În al doilea rând, culegerea intitulată *Concordia discordantium canonum* (deoarece, prin *conjunctio oppositorum canonum*, în prima sa parte se face o sinteză după triada metodologică aristotelică, după dialectica: – *pro auctoritas*, teză; *contra auctoritas*, antiteză; *dicta Gratiani* sau sinteză) poartă semnificația unei adevărate renașteri juridico-teologice europene dat fiind că metodele juridice de analiză și de ordonare a soluțiilor la problemele canonice urmăresc un plan teologic și valorifică toate sursele teologice formale consacrate, importante, precum: fragmentele patristice, canoanele apocrife ale apostolilor, decretalele (rescriptele papale pentru întrebările de drept canonic, fie autentice, fie fictive), respectiv hotărârile conciliilor înaltului cler în vederea statuării asupra moralei comune, disciplinei preoțești ori dogmei Bisericii./În sfârșit, în al treilea rând, *Decretum Gratiani* poartă și semnificația renașterii universităților (corporațiilor de studii) europene prin tradiția instalată în centrul preocupărilor intelectuale ale celor mai de vază întreprinderi de acest gen ale regilor Evului Mediu, în ipostaza de ctitori de școli înalte și de colegii.”

vechile obișnuințe (*Dura est antiqua cum consuetudine pugna*¹²)... Semantica juridică trebuie să identifice, pentru asigurarea respectării principiului certitudinii (*certo fit*) și al clarității (*in claris*), înțelesurile comune în toate cauzele ce reclamă adaptări ale diferitelor dicționare sau lexicoane juridice. Îmi imaginez aici serviciile nenumărate trăite de translator sau de interpret în această atmosferă de fidelism *quasi*-absolut față de sensurile comune ale cuvintelor (altfel spus, coroborând totul, conjunctură și context, cu tema, emițătorul și receptorul, cu finalitatea, științele comunicării și cu actele de limbaj, pentru a se rafina un lexic, un stil și structuri enunțative clare astfel încât lingvistica juridică să se integreze perfect în semiotica juridică)¹³. Îmi imaginez trăirile juriștilor-lingviști când ei, poate, pentru elementul semnificat ar putea descoperi mulți semnificanți în, iarăși, multiple semiologii sau semiotici „personale”. Publilius Syrus, probabil, ar confirma tirania sensului comun și obligatoriu (*Gravissimum est imperium consuetudinis*¹⁴), asimilându-l, precum stoicul filosof Seneca, tiraniei viciului pe care ne temem să-l abandonăm...

Opera de „aducere la zi” într-un sens comun, cutumiar, consuetudinar (*consuetudo, mos, mos majorum*), a textelor juridice contradictorii, pentru evitarea discrepanțelor și a conflictelor hermeneutice, era practică și în dreptul roman, dar, într-o formă metodică, sistematică și permanentă, și a fost dezvoltată în sânul Bisericii creștine chiar înainte de pacienta preocupare a călugărului Grațian. Literatura de specialitate îi evocă pe următorii¹⁵:

- Sf. Yves de Chartres (aprox. 1040-1115), autor al *Panormiei*, reputat erudit și coleg cu teologul și filosoful Anselm de Canterbury;
- Bernoldus monachus S. Blasii (Bernold din Konstanz, aprox. 1050-1100, monah la Schaffhausen)¹⁶;
- Alger din Liège (Alger de Cluny, 1060-1132) preot benedictin și expert în drept canonic (profesor sau *ecolatra*), inspirator pentru însuși Grațian în scrierea *Tratatului legilor* din al său *Decret*.

¹² Medieval: „Dură este lupta cu o veche obișnuință”, *apud* Eugen Munteanu, Lucia-Gabriela Munteanu, *Aeterna Latinitas. Mică enciclopedie a gândirii europene în expresie latină*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p. 76.

¹³ Pentru detalii și pentru o bună schematizare a raporturilor dintre lingvistica juridică și semiotica juridică, a se vedea Adriana Stoichițoiu Ichim, *Semiotica discursului juridic*, Ediția a II-a, Editura Universității din București, 2006, pp. 32-33: „De pe aceste poziții, considerăm că relația dintre semiotica juridică și lingvistica juridică este una de incluziune.”

¹⁴ Publilius Syrus, „Cea mai greu de suportat este puterea obișnuinței”, *apud* Eugen Munteanu, Lucia-Gabriela Munteanu, *op. cit.*, p. 104.

¹⁵ Gratian, *The Treatise on Laws (decretum DD. 1-20)*, tradus de Augustine Thompson, O.P., cu *The Ordinary Gloss*, tradus de James Gordley, cu o introducere de Katherine Christensen, Catholic University of America Press, Washington D.C., 1993, p. XVI.

¹⁶ Florian Hartmann, „Bernold of St. Blasien”, in *Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, ed. de Graeme Dunphy, Cristian Bratu, publicat pentru prima dată online în 2016: http://static.ribo.brill.semcs.net/entries/encyclopedia-of-the-medieval-chronicle/bernold-of-st-blasien-SIM_00312, accesat la 10.04.2019.

În *Decretum Gratiani*, mai mult decât în *Panormia* Sfântului Yves din Chartres, decât în *De excommunicatis vitandis* a lui Bernoldus S. Blasii și decât în *De misericordia et justitia* a lui Alger din Liège, este evidentă preocuparea pentru metoda „înțelesului comun”. Câteva glose prezente în *Tratatul privind legile* din *Decret* au, *inter alia*, și acest obiect.¹⁷

Iată, deci, că sensul cotidian, obișnuit, standard, altfel spus, consuetudinea păstrătoare a unui astfel de sens și cheia care deschide „starea sufletelor”¹⁸ dintr-o țară, dintr-o cultură dată, i-a preocupat pe gânditori în semantica juridică sau în cea canonică. Practic, forța obișnuinței pătrunde și în hermeneutica juridică, uneori transformând profund ceea ce părea natural la origine. Și Shakespeare (cu mult timp înaintea lui Paul Valéry)¹⁹ a intuit această forță a obișnuinței, concurentă cu forța înnoirilor: „Use almost can change the stamp of nature...”²⁰; sau, cine știe, ar fi putut descoperi la Cicero ideea că obișnuința, comunul, ordinarul, sensul comun (*communi consensu*, din *Tusculanae disputationis* ale aceluiași Cicero), ei bine, toate acestea oglindesc viața însăși care este o mare „comedie”, o reprezentare, o piesă de teatru neconvențională, una ce sugerează adevărul vieții precum o oglindă fidelă a acestuia: „Comoedia est imitatio vitae, speculum consuetudinis, imago veritatis.”²¹

Într-un articol al lui Karl N. Llewellyn („Remarci asupra teoriei deciziilor în apel și a regulilor sau canoanelor conform cărora sunt interpretate legile”, fragment în *Vanderbilt Law Review*, vol. 3/1950, pp. 401-406), sunt inventariate principiile și excepțiile aferente în materie de hermeneutică juridică americană pe seama textelor cu caracter normativ.

O parte dintre regulile de interpretare din *common law*-ul american, parte ce se regăsește și în uzanțele interpretative al instanțelor europene, credem că poate fi asimilată doctrinei *ordinary meaning*, sens în care vom opera o selecție între cele 28 de reguli (cu excepțiile lor) prezentate de Llewellyn și reproduse de noi, *via* Valentin Constantin, într-un text anterior.²²

¹⁷ *Decretum Gratiani*, *op. cit. supra*: “D.8: That custom yields to truth and reason; D.9: When imperial ordinances should be tempered; and that the canons do not contain falsehoods, although certain passages in the writings of theologians need to be corrected; D.10: That royal tribunals are subject to the sacerdotal power, and that pontiffs and kings need to be corrected; D.11: That custom should conform to ordinance and reason, and that custom should be observed”, pp. 24-42.

¹⁸ Pierre Manent, *Metamorfozele cetății. Eșeu despre dinamica Occidentului*, traducere din franceză de Mona Antohi, Ed. Humanitas, București, 2012, p. 237: „Instrumentul cel mai fin pentru a descrie și analiza starea sufletelor într-o țară (...) a fost, în mod tradițional, literatura.”

¹⁹ Paul Valéry : « La tradition et le progrès sont deux grands ennemis du genre humain. »

²⁰ Shakespeare, *Hamlet*, 3, 4, *apud* T. Simenschy, *op. cit.*, p. 550.

²¹ Cicero: „Comedia este o imitație a vieții, o oglindă a obișnuinței, o imagine a adevărului”, *apud* Eugen Munteanu, Lucia-Gabriela Munteanu, *Aeterna Latinitas. Mică enciclopedie a gândirii europene în expresie latină*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p. 44.

²² Valerius M. Ciucă, *Lecții de drept privat comparat*, Vol. 1, Editura Fundației Academice Axis, Iași, 2005, pp. 274-275.

Excerptae

LOVITURĂ (principiu, n. m., VMC)

1. O lege nu poate fi interpretată dincolo de textul ei (cum ar fi, de exemplu, interpretând prin înăsprire pedepsele statuate de o lege penală : *Interpretatione legum poenae molliendae sunt non asperandae*, n. m., VMC).²³

RIPOSTĂ PROMPTĂ (excepție, n. m., VMC)

1. Pentru a-și atinge scopul, o lege poate fi extinsă și dincolo de textul ei (metoda teleologică, n. m., VMC). (...)

4. Atunci când este adoptată o lege străină care posedă deja o anumită interpretare, concomitent trebuie adoptată această interpretare.

4. Această interpretare ar putea fi inacceptabilă atunci când contravine sensului evident al legii, sau atunci când deciziile judiciare străine nu sunt satisfăcătoare din punct de vedere al motivării lor sau atunci când interpretarea străină nu este în concordanță cu spiritul sau politica juridică a statului de adopție. (...)

8. Legile cu un scop bine definit nu lasă loc de interpretare (*In claris, interpretatio cessat*; când lucrurile sunt clare, interpretarea încetează; metaforic, putem adăuga apoftegma lui Publilius Syrus, *In tranquillo esse quisque gubernator posset*²⁴ ..., n. m., VMC).

8. Tribunalele au competența de a se pronunța asupra scopului real (sensul ocult, ascuns, n.m., VMC) al unei legi, atunci când acesta este distinct de cel aparent. (...)

11. Titlurile nu influențează sensul textului; preambulul nu extinde scopul; titlurile de secțiuni nu trebuie să utilizeze alți termeni decât cei utilizați în text (sau, cum ar traduce hermeneuții islamici, „cuvântul nu este instrumentul sensului” sau, cum ar fi spus Marcus Manilius în *Astronomica*, sensul textului sau al mesajului poate deriva din chiar convingerea interpretului..., n. m., VMC)²⁵;

11. Titlul poate servi drept ghid atunci când planează dubii sau există obscuritate în text; preambulul poate fi consultat pentru a determina scopul, și, cu ajutorul lui, semnificația exactă a termenilor; titlurile de secțiuni pot fi considerate părți ale legii însăși.

²³ *Interpretatione legum poenae molliendae sunt non asperandae* („În interpretarea legilor, pedepsele trebuie să fie slăbite, nu înăsprite”), principiu de drept, *apud* Virgil Matei, *Dicționar de maxime, reflecții, expresii latine comentate*, Editura Scripta, București, 1998, p. 132.

²⁴ Publilius Syrus, *Sententiae*, 364, „Când marea e liniștită, oricine poate fi cârmaci”, *apud* Virgil Matei, *op. cit.*, p. 132.

²⁵ Marcus Manilius, *Astronomica*, Liber I, 2: „*Sed ne circuitu longo manifesta probentur, Ipsa fides operi faciet pondusque fidesque* – Dar printr-un lung ocoliș să nu dovedim că e lesne/Însăși convingerea ta lucrării-i va da greutate”, *apud* Ioan Inocențiu Micu-Klein, *Carte de înțelepciune latină. Illustrium poetarum flores. Florile poezilor iluștri, op. cit.*, pp. 460-461.

12. Dacă textul este clar și fără ambiguități, legea trebuie să producă efecte.

12. Nu însă și atunci când interpretarea literală ar conduce la consecințe absurde sau prejudiciabile sau ar contraveni scopului manifest.

13. Cuvintele și sintagmele care înainte de adoptarea legii posedă o interpretare juridică consacrată **vor păstra sensul stabilit conform acelei interpretări** (vedem aici, cum ar spune Ovidius, forța tradiției: *Nil consuetudine majus...*, n.m. VMC).²⁶

13. Nu însă și atunci când legea pretinde în mod clar ca ele să posede un înțeles diferit.

14. După adoptarea legii, interpretarea termenilor și a frazelor se face prin deciziile tribunalelor.

14. Interpretarea care rezultă din practica administrativă constituie o dovadă solidă a sensului corect.

15. Cuvintele se interpretează în sensul lor obișnuit, mai puțin termenii tehnici sau termenii de specialitate (*Ordinary Meaning Doctrine*; a se evita și neologismele care pot conduce la situații inadecvate, calamburistice, de *lapsus calami*²⁷, ridicol... n.m., VMC).

15. Termenii obișnuiți pot primi un înțeles tehnic, iar termenii tehnici pot avea o semnificație obișnuită; ei trebuie interpretați astfel încât să fie în concordanță cu scopul manifest al legii sau astfel încât să asigure efectivitatea legii.

16. Fiecare cuvânt și fiecare propoziție trebuie interpretate în sensul în care ar produce efect.

16. Atunci când sunt inserate greșit sau când contravin textului legii, cuvintele și propozițiile pot fi ignorate (această regulă și excepția-i aferentă ne amintesc de viziunea poetului clasic Horatius care asemănă evoluția cuvintelor și a înțelesurilor lor volatilității anotimpurilor și a vegetației... *Verba variantur in dies, ut arborum folio* – „Vorbele se schimbă pe zi ce trece, ca frunzele copacilor”..., n. m., VMC).²⁸

²⁶ Publius Ovidius Naso, *Ars amatoria* (*Ars amandi*), 345, „Nimic nu este mai presus decât obișnuința”, *apud* E. Munteanu *et al.*, *op. cit.*, p. 173.

²⁷ *** *Latine dicta. Citate și expresii latinești*, Ediție îngrijită, indici și bibliografie de Gh. Alexandrescu, Editura Albatros, București, 1992, p. 113: „*Lapsus linguae* (neatenție de vorbire). Defecțiune momentană a mecanismului gândirii, de obicei o substituie de cuvinte asemănătoare. În *Vulgata*, expresia apare cu un sens puțin diferit: *Lapsus falsae linguae quasi qui in pavimento cadens* (Sirach, 20, 20); *Beatus qui lingua sua non est lapsus* (Ibidem, 25, 11). *Vorbele nesocotite te pot costa viața*. Prin extindere, avem: *lapsus calami*, *lapsus memoriae* etc., formate în timpuri moderne./Confuzie între paronime: *Prospect*. În loc de aspect, cuvântul întrebuințat cu o simplitate beoțiană de unii scriitori (...) Acest *lapsus calami* îmi aduce aminte de un *lapsus linguae* al unui amator de neologisme care confunda totdeauna adjectivele *respectiv* și *respectabil* (Vasile Alecsandri, *Dicționar grotesc*).”

²⁸ Quintus Horatius Flaccus, *Ars poetica*, 60-63: „*Ut sylvae foliis pronos mutantur in annos;/Prima cadunt: ita verborum vetus interit aetas;/Et juvenum ritu florent modo nata vigentque*. – După cum codrii în anul spre capăt își schimbă frunzișul,/Tot așa vine și rândul cuvintelor vechi să dispară/Iar cele noi înfloresc și cu tinerii capătă vlagă.”

17. Același limbaj repetat în același context se prezumă că are același înțeles în tot cuprinsul legii.

17. Această prezumție nu poate produce efecte atunci când, din rațiuni de coerență a textului, este necesar să se confere un înțeles diferit aceluiași termen.

18. Cuvintele se interpretează conform valorii gramaticale pe care o posedă conform poziționării lor în text.

18. Interpretarea se îndepărtează de la regulile gramaticale, acolo unde o aplicare strictă a acestora ar contraveni scopului legii.”

Caracterul metaforic al limbajului (care este, orice s-ar spune, universal prin definiție, motiv pentru care un gânditor contemporan, specialist în semiotică juridică, se întreba, oarecum retoric, ce oare înseamnă verbul „a însemna” – “But what does the word *meaning* mean?”...) ²⁹ ne apare cu cea mai clară evidență în textele juridice sacre din acele familii de drept ce le venerază, neasimilându-le doar surselor formale de drept, după cum, cât se poate de firesc, procedează comparații.³⁰

Appendix³¹

apud Ioan Inocențiu Micu-Klein, *Carte de înțelepciune latină. Illustrium poetarum flores. Florile poezilor iluștri*, Ediție de Florea Firan și Bogdan Hâncu, Studiu introductiv de Florea Firan, traduceri, note și aparat critic de Bogdan Hâncu, Editura Științifică, București, 1992, pp. 492-493.

²⁹ Jacob Israël De Haan, *Legal Significs and Its Application in the Concepts “Liable”, “Responsible” and Accountable*, în Jan M. Broekman, Larry Catá Backer (editori), *Signs in Law – A Book Source, The Semiotics of Law in Legal Education III*, Ed. Springer, New York, Geneve, 2015, p. 73: “Prof. Dr. G. Heymans formulates one of the most important requirements for a successful scientific investigation in a well-known article in *De Gids: to use in scientific language no precisely determined terminology (Excesses of Criminal Psychology, 1950, I, p. 50)*. But what does the word “meaning” mean? Mauthner said: *That each word means something is correct if one considers first, what “to mean” means*. The question “what meaning has this word” is often posed. This is a metaphor. It is true: *our language is metaphorical in character and essence*.” (Albert Verwey, in *De Beweging*, 1910, p. 99).

³⁰ A se vedea, în acest sens, Petru Bejan, „Hermeneutica între cenzura metodologică și 'desfrâu' speculativ”, în *Rev. Hermeneia*, nr. 4, 2003-2004, Iași, p. 31.

³¹ Karl N. Llewellyn, „Remarci asupra teoriei deciziilor în apel și a regulilor sau canoanelor conform cărora sunt interpretate legile”, fragment în *Vanderbilt Law Review*, vol. 3/1950, pp. 401-406: **Reguli de interpretare în common law-ul American**./„Interpretarea textelor legislative folosește încă un limbaj diplomatic. Aici se află o parte a cadrului tehnic de manevră./**LOVITURĂ** (principiu, n.m., VMC): 1. O lege nu poate fi interpretată dincolo de textul ei./**RIPOSTĂ PROMPTĂ** (excepție, n.m. VMC): 1. Pentru a-și atinge scopul, o lege poate fi extinsă și dincolo de textul ei (metoda teleologică, n.m., VMC)/2. Legile care derogă de la *common law* nu vor putea fi extinse prin interpretare./2. Astfel de acte vor putea fi interpretate extensiv (liberal) dacă sunt prin natura lor acte reparatorii./3. Legile trebuie interpretate în limitele *common law*-ului, iar o lege care confirmă o normă de *common law* va fi interpretată în concordanță cu acesta./3. Atunci când o lege este în conflict cu normele de *common law*, primează

legea, iar în situația în care o lege urmărește să modifice un set întreg de norme aplicabile unui anumit subiect, legea prevalează de asemenea în raport cu *common law*./4. Atunci când este adoptată o lege străină care posedă deja o anumită interpretare, concomitent trebuie adoptată această interpretare./4. Această interpretare ar putea fi inacceptabilă atunci când contravine sensului evident al legii sau atunci când deciziile judiciare străine nu sunt satisfăcătoare din punct de vedere al motivării lor sau atunci când interpretarea străină nu este în concordanță cu spiritul sau politica juridică a statului de adopție./5. Atunci când o lege a fost adoptată de către mai multe state, va fi urmată interpretarea adoptată în statul în care a fost elaborată legea./5. Dacă interpretările celorlalte state sunt în dezacord cu acea interpretare, nu mai operează această regulă./6. Legile *in pari materia* trebuie interpretate concordant./6. O lege nu este considerată lege *in pari materia* dacă scopul și obiectul ei sunt diferite sau dacă este evidentă voința legislativă de a se depărta de la scopul general inițial sau de la politica legislativă anterioară./7. O lege care prevede o nouă pedeapsă sau penalitate sau o nouă obligație sau incapacitate sau creează un nou drept la acțiune nu va putea fi interpretată ca având efect retroactiv./7. Legile cu caracter reparator vor fi interpretate liberal (extensiv), iar atunci când o interpretare retroactivă ar promova scopurile justiției, ar trebui adoptată o astfel de interpretare./8. Legile cu un scop bine definit nu lasă loc de interpretare./8. Tribunalele au competența de a se pronunța asupra scopului real (sensul ocult, ascuns, n.n.) al unei legi, atunci când acesta este distinct de cel aparent./9. Definițiile și regulile de interpretare cuprinse într-o clauză de interpretare au valoare normativă și sunt obligatorii./9. Definițiile și regulile de interpretare cuprinse într-o lege nu vor fi extinse dincolo de consecințele necesare și nici nu vor anihila intențiile de manifestare./10. O prevedere legală care impune o interpretare liberală nu implică posibilitatea de a eluda imperativul care pretinde ca legea să fie univocă./10. Atunci când o regulă de interpretare este prevăzută în textul legii, ea trebuie aplicată./11. Titlurile nu influențează sensul textului; preambulul nu extinde scopul; titlurile de secțiuni nu trebuie să utilizeze alți termeni decât cei utilizați în text./11. Titlul poate servi drept ghid atunci când planează dubii sau există obscuritate în text; preambulul poate fi consultat pentru a determina scopul, și, cu ajutorul lui, semnificația exactă a termenilor; titlurile de secțiuni pot fi considerate părți ale legii însăși./12. Dacă textul este clar și fără ambiguități, legea trebuie să producă efecte./12. Nu însă și atunci când interpretarea literală ar conduce la consecințe absurde sau prejudiciabile sau ar contraveni scopului manifest./13. Cuvintele și sintagmele care, înainte de adoptarea legii, posedă o interpretare juridică consacrată vor păstra sensul stabilit conform acelei interpretări./13. Nu însă și atunci când legea pretinde în mod clar ca ele să posede un înțeles diferit./14. După adoptarea legii, interpretarea termenilor și a frazelor se face prin deciziile tribunalelor./14. Interpretarea care rezultă din practica administrativă constituie o dovadă solidă a sensului corect./15. Cuvintele se interpretează în sensul lor obișnuit, mai puțin termenii tehnici sau termenii de specialitate (*Ordinary Meaning Doctrine*, n.m.)/15. Termenii obișnuiți pot primi un înțeles tehnic, iar termenii tehnici pot avea o semnificație obișnuită; ei trebuie interpretați astfel încât să fie în concordanță cu scopul manifest al legii sau astfel încât să asigure efectivitatea legii./16. Fiecare cuvânt și fiecare propoziție trebuie interpretate în sensul în care ar produce efect./16. Atunci când sunt inserate greșit sau când contravin textului legii, cuvintele și propozițiile pot fi ignorate./17. Același limbaj repetat în același context se prezumă că are același înțeles în tot cuprinsul legii./17. Această prezumție nu poate produce efecte atunci când, din rațiuni de coerență a

textului, este necesar să se confere un înțeles diferit aceluiași termen. /18. Cuvintele se interpretează conform valorii gramaticale pe care o posedă conform poziționării lor în text. /18. Interpretarea se îndepărtează de la regulile gramaticale, acolo unde o aplicare strictă a acestora ar contraveni scopului legii. /19. Excepțiile care nu sunt enunțate nu pot fi subînțelese. /19. Litera legii este doar un „strigăt”. În lege trebuie să subînțelegem tot ceea ce este cuprins în rațiunea legii. /20. Formularea explicită a unei ipoteze le exclude pe celelalte. /20. Textul poate implica mai multe ipoteze, din care numai unele sunt menționate expres cu titlu de exemplu. /21. Termenii generali trebuie să primească o interpretare generală. /21. Aceștia pot fi limitați prin termenii specifici cu care sunt asociați sau de scopul și de obiectul legii. /22. O regulă generală de interpretare este aceea că, acolo unde termenii generali urmează după o enumerare, acești termeni se aplică doar persoanelor și lucrurilor aparținând aceleiași clase sau categorii specificate (*ejusdem generis*). /22. Termenii generali trebuie să poată fi aplicați în situații concrete. *Ejusdem generis* este doar un suport pentru înțelegerea sensului și nu justifică restrângerea ariei de aplicare a legii între limite mai înguste decât s-a intenționat. /23. Cuvintele sau sintagmele care califică sau limitează se raportează la antecedentul imediat. /23. Nu însă și atunci când sensul sau înțelesul evident pretind o interpretare diferită. /24. Semnele de punctuație vor fi determinante atunci când legea permite două interpretări. /24. Semnele de punctuație nu vor influența sensul și înțelesul obișnuit și evident al limbajului. /25. Trebuie să presupunem că regulile gramaticale au fost avute în vedere atunci când a fost stabilit textul și că termenii nu sunt interșanjabili în baza unei simple supoziții. /25. „Și” și „sau” vor putea fi considerați interșanjabili ori de câte ori acest lucru este necesar pentru a da sens și efect legii. /26. Termenii dispozitivi trebuie diferențiați în mod clar de cei imperativi. /26. Termenii care implică în mod direct o permisiune pot fi interpretați ca fiind imperativi, iar termenii care indică în mod direct un imperativ pot fi interpretați ca fiind permisivi, atunci când o astfel de interpretare este impusă de voința manifestă a legislatorului. /27. Condiția califică prevederea care o precede în mod nemijlocit. /27. Poate să rezulte în mod clar că a fost intenția legislatorului ca acea prevedere să aibă o arie de aplicare mai largă. /28. Atunci când norma care precede condiția care o califică este formulată în termeni generali, condiția trebuie interpretată în mod strict. /28. Nu însă și atunci când, din rațiuni de echitate, este necesar să se extindă condiția la persoane sau la situații, altele decât cele la care ar conduce o interpretare strictă a condiției.”